

УДК 821.161.2-2.09

Кирило Поліщук

ПОЕТИКА РЕМАРКИ ІВАНА ТОБІЛЕВИЧА

Ремарки є важливим структурним елементом драматургії та єдиною формою авторського мовлення у творі. Виконуючи суто службову функцію ремарки водночас займають особливе місце у формуванні ідеї драматичного твору, особливо це стосується творів «нової драми». Драматургія Івана Тобілевича перебуває на шляху до «нової драми», а тому дослідження особливостей ремарок у його творах, з огляду на їхню роль та функції, вельми важливе. У статті систематизовані ремарки драматурга за їхнім розташуванням (внутрішньотекстові, позатекстові, дійові особи) та функцією (емоційні, дійові, адресні, описові, просторові). Характерними для Тобілевича є ремарки, які описують помешкання козаків та заможних селян; меншою мірою трапляються описи зовнішнього вигляду хат, дворів; зовсім відсутні пейзажні описи.

Ключові слова: драматургія, ремарка, класифікація та функція ремарок, драматургічна майстерність, Іван Тобілевич (Карпенко-Карий).

Ремарка як структурно-семантичний елемент є однією із сутнісних ознак драматичного твору. Під ремаркою розуміють «авторські пояснення у драматичному творі стосовно умов та часу дії, зовнішнього вигляду та поведінки дійових осіб тощо. Ремарки виконують настановчу роль для режисерів, акторів та читачів» [10, 576]. Фактично ремарка – це єдина форма авторської присутності в п'єсі.

Поетика ремарки неодноразово ставала об'єктом ґрунтовних наукових досліджень. Серед інших можна назвати дослідження А.Н. Зоріна «Поетика ремарки в російській драматургії XVIII – XIX століть» [4] та В. В. Сперантова «Поетика ремарки в російській трагедії XVIII – початку XIX століття» [14], де на основі багатьох п'єс розроблено класифікації ремарок, проаналізовано їхні функції, еволюцію, символізм та експериментаторство.

Мета нашого дослідження – проаналізувати ремарки в п'єсах Івана Тобілевича, визначити їхні особливості та функції, класифікувати ремарки за їх місцем розташування в тексті, характером та функцією.

У більшості драматургічних творів ремарка виконує технічно-службову функцію, але може бути й важливим елементом твору, перетворюючись із допоміжної складової на одну з визначальних. Так, у «новій драмі» ремарка нерозривно пов'язана із діалогом, що за допомогою таких авторських вказівок, як «мовчить», «пауза», «тиша» творить одну із провідних ознак «нової драми» – підтекст. Часто в ремарках «нової драми» зустрічаються символи, які є вельми важливими для розуміння певного епізоду або усього твору. Заклучна ремарка із «Вишневого саду» Антона Чехова: «Слышится отдаленный звук, точно с неба, звук лопнувшей струны, печальный. Наступает тишина, и только слышно,

как далеко в саду топором стучат по дереву» [15, 293], дає два звукових символи – пронизливий дзвін тріслої струни і глухий стукіт сокири – що особливо підкреслюють та увиразнюють настрій кінця. Звук у заключній ремарці «Лялькового дому» Г. Ібсена ставить крапку в п'єсі: «Знизу чути, як зачиняються ворота» [5, 454], водночас залишаючи фінал відкритим у передостанній ремарці й останній репліці Торвальда: «Хельмер (Промінь надії осяває його обличчя): Але – диво з див?» [5, 454], залишаючи надію на повернення Нори, яка каже, що вони можуть бути разом якщо станеться диво.

Прагнення драматургів створити п'єсу не лише для сцени, але й для читання призводять до трансформації ремарки, яка втрачає безпосередньо службову роль, перетворюється в особливу розповідну частину драматургічного твору [9]. Особливо у постмодерній драмі ремарка гіпертрофована та белетризована. У ній розлого висловлюються авторські ідеї, здійснюються деталізовані описи, інколи навіть відбувається додаткова сюжетна лінія у середині п'єси [3]. Це засвідчує еволюцію цього структурно-семантичного елемента п'єси, який пройшов шлях від допоміжного та службового елемента до цілком самостійного та визначального у драматичному творі.

У «Словнику театру» Патріса Паві зазначено, що ремарки (позначені термінами «вказівки» та «просторово-часові ремарки») не обов'язково вводяться у постановку режисерами, але вони «ніколи не минають безслідно, й уважний глядач неминує їх зауважить» [12, 73]. Це свідчить про те, що ремарка тісно пов'язана із самим текстом п'єси, адже в ній закладене авторське розуміння концепції твору.

Серед класифікацій ремарок виокремлюємо групування здійснене Григорієм Гаєм та Дмитром Баранником: 1) Розташовані у межах діалогу: емоційно-тональні, мімічні, кінетично-дійові, обставинні, адресні; 2) розташовані поза діалогом: просторові, пейзажні, експозиційні, інтер'єрні [1, 44-46]. Така класифікація здійсненна на основі розташування та семантики, відображає функції кожного типу ремарки.

Особливості та функції ремарки у драматургії Івана Тобілевича досліджувалися епізодично. Сценічності візуальних образів у ремарках його п'єс присвячена стаття Тетяни Вірченко [2], де увага зосереджена на експозиційних та інтер'єрних ввідних ремарках. Дослідниця зазначає, що в ремарках Тобілевич «не лише дає чіткі й виразні вказівки режисеру щодо руху дійових осіб, а й глибокою семантикою наповнює кожен деталь, яка правдиво відтворює побут українців» [2, 8].

Більш поглиблено ремарки Івана Тобілевича досліджені Наталією Слюсар у дисертації «Структурно-функціональні особливості драматургічних текстів» [13]. Дослідниця відзначає стислість ремарок драматурга: «М. Кропивницький і М. Старицький, на відміну від І. Карпенка-Карого, показують своїх героїв на фоні розкішних українських пейзажів, щоб відтінити тяжке становище селянства. Саме тому їхні інтер'єрні та описові ремарки досить поширені та докладні. І. Карпенко-Карий обмежується лаконічними зауваженнями про обстановку і майже ніколи не подає опису пейзажів» [13].

Справді, Тобілевич у ремарках досить рідко описує пейзажі, зовнішній вигляд хат, подвір'я, лише у випадках, коли це важливо для дії. Більше уваги він звертає на описи інтер'єрів, особливо помешкань «багатих козаків» [2, 8]. Кожен із елементів інтер'єру або подвір'я має в нього вагоме значення – їхнє введення в ремарку є виправданим, адже увиразнює образ. Наприклад, у п'єсі «Бондарівна» ліжко в кімнаті замку вкрите балдахіном [6, 140], що є «свідченням влади й панської величі» [2, 7]. В описі хати Мартина Борулі, на думку Т. Вірченко, важливу роль відіграє деталь – «біла скатерка» [6, 282], якою накритий стіл. У драмі «Підпанки» у Домахи «стіл покритий товстою скатерттю» [6, 70], що вказує на її доволі скромний достаток, а у Борулі – білою, що вказує на заможність [2, 7]. Таким чином, однією деталлю увиразнюється соціальний та матеріальний статус героїв.

Якщо в «Розумному й дурні» у ввідній ремарці без опису і деталізації лише зазначено «багата крест'янська хата» [6, 147], то у «Підпанках» такий штрих, як буфет увиразнює інтер'єр, і дає зрозуміти, що саме це панський будинок, а не селянська хата: «покой у великім панськім будинку, в яким міститься буфет» [6, 63]. Більш деталізованим є опис інтер'єру у «Суєті»: «Середина хати багатого козака. Диван турецький, два крісла, віденські стільці, дзеркало, столи, закриті гарними скатерками, біля дивана великий домашній килим, на помості перед задньою стіною гарна кована скриня, під другою – шафа з книгами» [8, 6].

У «Наймичці» Тобілевич доволі стримано зображує вулицю (деякою мірою пейзаж) на якій відбувається перша дія п'єси: «Сільський вид. Улиця. Збоку шинок» [6, 189]. Один із описів двору зустрічаємо у п'єсі «Розумний і дурень»: «Великий курінь над берегом Чорного моря. Рибачький човен; на ньому невід, кодоли. Біля куреня великий казан висить на триногах. Стоять бочки, діжки і перерізи. Шматок невода на палицях сушиться і кінцем своїм з-за куреня виходить наперед кону» [6, 176]. Так драматург зобразив місце четвертої дії – рибальський курінь поблизу моря у Чорномор'ї, окресливши характерні впізнаванні риси помешкання рибалок такі, як човен, невід, казан, у якому, вариться юшка, діжки та бочки для транспортування риби.

Літературознавець Н. Слюсар систематизувала ремарки І. Тобілевича, виокремивши 14 функціональних типів. На основі її класифікації та класифікації Д. Баранника і Г. Гая ми пропонуємо наступні типи ремарок, відповідно до розташування у текстах І. Тобілевича: 1) Ремарки позатекстові (ввідні, або експозиційні, інтер'єрні); 2) внутрішньотекстові, тобто ті, які знаходяться на початку чи всередині репліки, і передають адресата репліки, дію, яку виконує герой тощо; 3) ремарка, яка лежить поза дією, поза основним текстом драми – афіша, або дійові особи (дієві люде). Виділення третьої групи вважаємо доцільним через те, що список дійових осіб є особливим типом ремарки, який потребує детального дослідження.

За характером, функцією та змістом деталізуємо внутрішньотекстовий тип ремарок, виокремлюючи наступні групи:

1) Ремарки емоційні, тобто такі, які передають стан персонажа та характер репліки: «стоїть, як громом прибитий» [6, 61], «сердито» [6, 35], «тривожно» [6, 49], «невдоволено» [6, 49], «радісно» [6, 50], «кричить» [6, 35], «стривожено, ледве здержує сльози» [7, 119], «тяжко зітхнувши» [7, 135], «соромливо» [7, 139], «тихо» [7, 349], «весь час самовпевнений тон має» [8, 43], «ласкаво» [6, 186]. Такі ремарки мають на меті передати емоційний відтінок репліки, малозрозумілий зі слів і формують уявлення про психологічний стан персонажа.

2) Ремарки адресні, які вказують на персонажа, якому адресується репліка: «до Петра» [6, 32], «до третього чоловіка» [6, 32], «до писаря» [6, с. 36], «До Карпа» [8, 12], «до хворих» [7, 136], «у хату до Харка» [7, 137], «до Золотницького» [7, 341], «до Хвилі» [8, 131], «до Махаметки» [8, 131], «до портного» [8, 103], «до всіх» [8, 46].

Серед цієї групи можна виокремити ремарки, які позначають внутрішнє мовлення героїв, тобто репліки які не чують інші персонажі, але чують глядачі та читачі. Таким реплікам завжди передують ремарки «до себе» [6, 191] та «набик» [6, 190]. Функція цього драматургічного прийому – передати глядачам (читачам) інформацію, почуття, або думки персонажа, які не мають знати інші герої. Подібну функцію виконують монологи наодинці, перед якими є ремарка «один» [6, 18],

3) Ремарки дійові, які повідомляють дію, яку виконує персонаж: «обнімає Пріську» [6, 44], «штовхає Петра» [6, 44], «обнімає Олексу, а потім Галю» [6, 60], «чоломкається й виходить» [6, 49], «шукає по списку» [6, 21], «кидається на шию і не дає говорити» [8, 22], «провів пальцем по горлу» [8, 29], «дивиться на неї довгенько» [7, 119], «закриває лице. Пауза» [7, 340], «сідає в крісло і обмахується газетою» [8, 72], «хапа себе за волосся» [8, 115], «співає» [6, 57], «скида верхню одягу, сіда і розгрімівується» [8, 114].

Ремарки цього типу вказують дію, яку виконують персонажі промовляючи свої слова. В окремих випадках такі ремарки можуть створювати динамічні сцени, як у фіналі драми «Бурлака»: «СТАРШИНА. На ж тобі (Б'є Бурлаку в лице). БУРЛАКА. О-о-о! (Хватає зі столу ніж). Так здохай же, пекельна душа! (Кидається на старшину). ГАЛЯ (переступає йому дорогу). Дядьку! Не занастить себе! СТАРШИНА. Візьміть його, розбійника! (Бурлака хвата його за барки) Рятуйте! ПИСАР (вбігає торопом). Михайло Михайлович! Приїхав ісправник і неперемінний член, волюсть запечатали... БУРЛАКА (випускає старшину, кидає ніж). Впору поспіли!» [6, 61]. У цьому епізоді бачимо фінальну сцену боротьби бурлаки Опанаса із старшиною Михайлом, яка переростає у фізичну сутичку. Кожна із реплік героїв супроводжується ремаркою дії, яка, по-перше, інформує режисера та акторів про те, як саме має розгортатися заключний епізод драми, по-друге, будучи орієнтованою на читача, створює візуальну картину цієї сцени.

4) Ремарки напрямку, або просторові, які дають змогу зрозуміти у який бік рухаються персонажі (стосовно їхніх з'яв, виходів та переміщень): «пішов у хату» [7, 120], «пішов» [7, 135], «виходе» [7, 137], «вийшов» [7, 216],

«іде» [7, 323], «пішов в одні двері, а Соня в другі» [6, 343], «пішов за дівчиною» [7, 342], «підходе до вікна» [7, 343], «іде й стає» [7, 349], «іде в офіцину» [7, 17], «вискакує» [8, 79], «іде у волость» [6, 28], «пішов у шинок» [6, 191].

Ремарка, у якій зображено інтер'єр п'єси «Мартин Боруля», тісно пов'язана з ремарками напрямку: «кімната в хаті Мартина Борулі. Двері прямо і другі з правого боку. Грубка з лежанкою. Дерев'яні стільці, канапка і стіл, покритий білою скатеркою» [6, 282]. Важливим у цій ремарці є позначення розташування дверей, адже у подальших ремарках автором уточнено появу і вихід дійових осіб: «з бокових дверей виходить Боруля» [6, 282], «пішов у бокові двері» [6, 284], «Мартин бере його за шиворот, поверта до дверей і виводить» [6, 303].

5) Описові, в яких міститься характеристика, зовнішній вигляд персонажа або реквізит із яким з'являються герої: «Поштар (з сумкою через плече)» [6, 49], «з коробкою» [8, 79], «Соня з лійкою» [7, 307], «П'ють. Аблакати від одної до другої їсти не перестає, їсть не хапаючись» [6, 151]. Найбільше описів зовнішності та одягу героїв міститься у позатекстових ремарках. Їхня функція полягає в підказці костюмерам, а також у створенні візуального образу персонажа (значною мірою орієнтуючись на читача). Серед ремарок-описів відзначаємо наступні: «Входять Русаловський і Чичеря, одягнені в сині жупани за коліно, підперезані зеленими адамашковими поясами» [7, 174], «Входе Тарабанов, одягнений в поношений жакет, в калошах – одна глибока, друга мілка – і в білому ковпакові» [8, 58], «Входе Тетяна і Макар одягнені празниково: Макар в новій, чорного тонкого сукна чумарці, без пояса; Тетяна в червоних чоботях, розкішній плахті, пов'язана на очіпку чорною хусткою і тонкою наміткою; зверху темна керсетка з рукавами» [8, 69].

Зазначимо, що Тобілевич у ремарках-описах деталізує зовнішній вигляд персонажів у випадках, коли це необхідно для сюжету. Зокрема, остання із згаданих ремарок із «Суєти» детально описує одяг Тетяни та Макара – простих людей із села, які приїхали до свого сина на іменини. Вони вдягаються у традиційний святковий одяг, і отримують характеристику «якісь мужики» [8, 69]. Як наслідок Тетяну перевдягають у вечірне плаття, що обурює Макара, адже він як син соромиться батьків перед гістьми, а отже власного коріння. Бачимо, що у цьому випадку опис одягу у ремарці відіграє важливу сюжетну роль.

Інколи серед описових ремарок трапляються такі, що не називають елементів одягу, а лише повідомляють про його стиль: «усі одягнені в чисту українську одежу до зросту» [7, 212], «Сава Чалий, одягнений по-запорозькому, а з ним дві баби, одягнені бідно» [7, 219], «Ривка одягнена по-українськи» [11, 471], «Входить Янкель, одягнений козаком, при броні» [11, 471]. Такі описи використовуються автором у випадку, коли деталі одягу неважливі для сюжету або для розуміння особливостей персонажів.

Інший тип ремарок – позатекстові ремарки (серед яких експозиційні, інтер'єрні, кінцеві) – повідомляють про місце дії: «У Галі в хаті» [6, 55], «Розкішно убраний номер в готелі, ліжка немає» [8, 116], «Середина

корчми» [11, 471], 2Світлиця у Платона, хороші перські килими і зброя всяка на стінах» [7, 60]; появу та вихід дійових осіб, «вбігає Медвідь» [7, 224], «З других бокових дверей входе Пузир, Маюфес і Феноген» [7, 287], «Жезницький, потираючи руки, вийшов» [7, 226]; завершення дії чи п'єси, найбільш уживаною з яких є ремарка «завіса» [6, 216].

До кінцевих також зараховуємо останні ремарки, які створюють заключну мізансцену п'єси, нерідко поки опускається завіса. У «Безталанній» Гнат заносить на сцену мимоволі вбиту Софію: «Опускається на коліна перед трупом» [6, 280]. Це створює особливу атмосферу трагедії і покаяння. Остання сцена в «Розумному й дурні», у якій Данило після повернення із заробітків раптом дізнається, що його кохана Мар'яна тепер дружина його брата Михайла. Усе завершується ремаркою «картина» [6, 187] – своєрідною «німою сценою». Із ситуації зрозуміло, що Данило має вклякнути на місці, почувши приголомшливу новину. Тобілевич не деталізує цієї сцени, лишаючи її втілення режисерові та читачеві.

Структура ремарок, які розміщені поза дією (афіша, дійові особи) у Тобілевича має наступний вигляд: жанр п'єси, кількість дій (інколи одмін), власне дійові особи (дієві люде), інколи зазначено час та місце дії.

Жанри п'єс, визначені автором, та кількість дій доволі різноманітні, серед них: «Бурлака. Драма в 5 діях» [6, 16], «Підпанки. Драма в 5 діях і 7 одмінах» [6, 62], «Бондарівна. Драма у 4 діях і 5 одмінах» [6, 108], «Мартин Боруля. Комедія в 5 діях» [6, 281], «Сто тисяч. Комедія в 4 діях» [6, 331], «Лиха іскра. Поема в 5 діях і 6 картинах» [7, 50], «Понад Дніпром. Драматичні картини в 5 одмінах» [7, 93], «Сава Чалий. Трагедія в 5 діях і 7 картинах» [7, 213], «Суєта. Комедія в 4 діях (Картини)» [8, 5], «Гандзя. Драма з часів руїни (1663 – 1687)» [11, 469].

Бачимо, що у Тобілевича переважає п'єса із п'яти дій, що зумовлено особливостями її композиції та побудови. Серед жанрів трапляються всі драматичні (комедія, драма, трагедія) окрім трагікомедії. Але комедія Тобілевича – це не комедія в її питомому розумінні. У ній уміло поєднано комедійні та трагедійні елементи. Зокрема, до трагікомедії, або комедії наближеної до трагікомедії, можна зарахувати «Мартина Борулю». Прагнення головного героя (зображуване у мажорному тоні) повернути титул і тим самим покращити майбутнє своїх дітей наприкінці п'єси обертається на мінор, адже зі спаленим папером згорає надія на світле майбутнє. Головний пафос п'єси – сміх крізь сльози – що підтверджує її жанр.

У «дійових особах», за традицією, Тобілевич перераховує усіх головних, другорядних та епізодичних героїв. Зокрема епізодичні часто не мають імен, а названі відповідно до виду занять чи означені загальною характеристикою: «1-й, 2-й, 3-й – рибалки» [6, 146], «офіціант» [8, 5], «Дама 1-а, дама 2-га, дама 3-тя – із публіки» [8, 76], «козаки, молодіці, дівчата» [7, 50], «народ» [7, 93], «писар» [7, 93].

Головні дійові особи мають такі характеристики: вік: «літ 15» [6, 146], «молода дівчина» [6, 146], «старий дід» [6, 62], «літ 35» [6, 108]; родинні

зв'язки: «Харитина – сестра Явдохи» [7, 93], «Віталій – менший брат Хоми» [7, 156], «Марія Іванівна – його жінка» [7, 283], «Сорокотисячников – сліпий генерал, батько Наташі» [8, 5]; соціальний статус: «Каленик Окунь – багатий чоловік» [6, 146], «Староста – вельможний пан» [6, 108], «Пузир – хазяїн, мільйонер» [7, 282]; рід занять: «Павлина – кравчиха з города» [7, 282], «Карпо – хлібороб» [8, 5], «Ваніна – актриса» [8, 76], «Степан – канцелярист земського суду» [6, 281], «Мошко – шинкар» [7, 379]; інколи – опис зовнішності чи характеру: «Аблакат сільський, рябий товстий, червоний» [6, 146].

Також доволі часто Тобілевич вказує на місце та час, коли відбувається дія: «Діється в XVII столітті» [6, 108], «Діється на Волині, XVIII століття» [7, 5], «Перша друга, третя і п'ята дії – понад Дніпром, четверта – в Оренбурзькім степу» [7, 93].

Серед помітних особливостей ремарок Івана Тобілевича відзначаємо наступні. У своїх ремарках драматург часто подає репліки героїв, які звучать поза сценою: «Два чоловіки підходять до Бурлаки. З холодної чути голос Петра: «Усім це буде»» [6, 36]; «Голос Бурлаки: «Спалю, всю худобу поріжу»» [6, 43]; «Біжить і гукає за коном: «Хлопці, сюди! Рятуйте!»» [6, 229]; «За коном голоси: «Держи! Поясом держи!»» [6, 229]. В окремих випадках у ремарках зустрічаємо короткі діалоги і навіть полілоги героїв, які перебувають не на сцені, тобто поза увагою глядачів: «Виходять. Голос Бурлаки: «Сонного зв'язав та й знущаєшся! Бодай вам руки покорчило! Луципір!». Голос старшини: «Ходім, ходім, голубчику, у холодну»» [6, 43]; «Голос під вікном: Ач, який гармидер підняли! Це тим, що не велено збираться? Зараз мені розходтесь, бо запишу у протокола, то будете знать...». Всі один по одному виходять. Чуть голоси: «На той бік?, «Ходім мерщій!», «Додому!», «А ти куди?»» [6, 237]; «Петро наскоро цілує матір, батька, біжить до дверей, вертається, хоче попрощатись з Карпом. Чути: «П'єр!» Він кидається з хати, приговорюючи: «Завтра заїду, завтра заїду, завтра...» – «П'єр!»» [8, 55]. Такий прийом значно розширює простір дії. Глядачам здається, що поза доступним для них полем зору (тобто сценою) дія не завершується, а триває далі.

Притаманними драматургії Тобілевича є розлогі, поширені ремарки, інколи з епітетами. Наприклад, ремарка «здригнув, мов гадина полізла за пазуху» [6, 61] передає характерний стан героя, який у точності можна передати тільки у такий спосіб, тобто використавши цей епітет. До цього ж типу належить кінцева ремарка п'єси «Бурлака»: «старшина стоїть, як громом прибитий» [6, 61], яка деякою мірою створює «німу сцену» і передає стан героя – він приголомшений звісткою про приїзд ісправника і опечатану волость, тому не здатен на останню репліку. Але у цьому випадку вона і не потрібна, адже все за неї передає ремарка. Також підкреслимо ремарку поширену фразеологізмом: «до Кузьми, котрий умина, як кажуть, аж за вухами лящить» [7, 53]. До цієї ж ремарки в автора є примітка: «актор плямкати не повинен, бо це грубо і противно» [7, 53], яка є своєрідною настановою акторові з натяком на сценічну етику.

До великих за обсягом ремарок зараховуємо ремарки-сцени, серед яких виокремлюємо внутрішньотекстову, у якій драматург досить детально описав дії та психологічний стан героя: «Іван (що обернувся був до Крамарюка, раптом обернувся і, бачачи Марусю, остовпів, не може говорить і, мов перед призраком, закриває руками очі, а потім одкриває, зробивши ступінь назад) Ти! (Простягає руки вперед) Марусечко!» [8, 130]. Із цієї ремарки видно, що Тобілевич створює яскраві сценічні епізоди, які, на його думку, передають емоційний стан персонажа краще за слова. Втілюючи цю ремарку на сцені актор, навіть точно дотримуючись вказівки драматурга, усе ж може створювати інший відтінок ситуації – від відносно нейтрального до трагічного.

Отже, ремарки у драматичних творах Івана Тобілевича займають особливе місце. Проведена класифікація ремарок дає змогу детальніше проаналізувати їхні особливості та функції. Серед особливостей ремарок драматурга відзначимо їхню високу міру деталізації, зокрема в описах інтер'єрів селянських хат та помешкань козаків. Кожна з деталей інтер'єру відіграє сюжетну роль, допомагає розкрити соціальний статус персонажів. Помітне місце в п'єсах Тобілевича займають розгорнуті ремарки, розширені метафорами, порівняннями, фразеологізмами. У перспективі важливо ґрунтовніше дослідити кожен із типів ремарок, визначити їхні функції та місце у системі драматургічного твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранник Д. Драматичний діалог. Питання мовної композиції / Дмитро Харитонович Баранник, Георгій Микитович Гай. – К.: Вид-во Київського університету, 1961. – 164 с.
2. Вірченко Т. І. Сценічність візуальних образів у ввідних ремарках п'єс І. Карпенка-Карого / Тетяна Ігорівна Вірченко. // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 3-9.
3. Возмищева Е. Функция ремарки в драматургии Василия Сигарева / Е. В. Возмищева. // Уральский филологический вестник. – Екатеринбург, 2013. – №5 – С. 244-250.
4. Зорин А. «Поэтика ремарки в русской драматургии XVIII – XIX веков [Текст]: автореферат дис. доктора филолог. Наук: 10.01.01 / Зорин Артем Николаевич. – Саратов, 2010. – 31 с.
5. Ибсен Г. Собрание починений в 4 томах. Том 3. Пьесы. 1873 – 1890 / Генрик Ибсен. – М.: Искусство, 1957. – 856 с.
6. Карпенко-Карий І. К. (І. Тобілевич) Твори: в 3-х томах. Т.1 Драматичні твори / Упоряд. П. Киричка та Л. Стеценка. – К.: Дніпро, 1985. – 439 с.
7. Карпенко-Карий І. К. (І. Тобілевич) Твори: в 3-х томах. Т.2 Драматичні твори / Упоряд. П. Киричка та Л. Стеценка. – К.: Дніпро, 1985. – 351 с.
8. Карпенко-Карий І. К. (І. Тобілевич) Твори: в 3-х томах. Т.3 Драматичні твори, листи, статті / Упоряд. П. Киричка та Л. Стеценка. – К.: Дніпро, 1985. – 373 с.

9. Литературная энциклопедия. Ремарка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclor/le9/le9-5991.htm>
10. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с. (Серія: Notabene).
11. Невідомий Іван Тобілевич (Карпенко-Карий): листи, п'єси / Упорядкування і вступна стаття С. Бронза. – Вид. 2-ге, перероблене та доповнене – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – 576 с.
12. Паві П. Словник театру / Патріс Паві. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 640 с.
13. Слюсар Н. Структурно-функціональні особливості драматургійних текстів [Текст]: автореферат дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Слюсар Наталія Олександрівна. – Дніпропетровськ, 2004. – 18 с.
14. Сперантов В. «Поэтика ремарки в русской трагедии XVIII – начала XIX века» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rvb.ru/philologica/05pdf/05sperantov.pdf>
15. Чехов А. П. Пьесы / Антон Павлович Чехов. – М.: Художественная литература, 1982. – 304 с.

Ремарки являются важным структурным элементом драматургии и единственной формой авторской речи в произведении. Выполняя сугубо служебную функцию, ремарки одновременно занимают особое место в формировании идеи драматического произведения, в особенности это касается произведений «новой драмы». Драматургия Ивана Тобилевича находится на пути к «новой драме», а поэтому исследование особенностей ремарок в его произведениях, учитывая их роль и функции, весьма важно. В статье систематизированы ремарки драматурга за их расположением (внутритекстовые, внетекстовые, действующие лица) и функцией (эмоциональные, действующие, адресные, описательные, пространственные). Характерными для Тобилевича есть ремарки, которые описывают помещения казаков и зажиточных крестьян; в меньшей степени встречаются описания внешнего вида домов, дворов; совсем отсутствуют пейзажные описания.

Ключевые слова: драматургия, ремарка, классификация и функции ремарок, драматургическое мастерство, Иван Тобилевич (Карпенко-Карый).

Remark is an important structural element of drama and the only form of author's presence in a dramatic work. Remarks perform auxiliary function, and, at the same time, they have a special place in forming the ideas of dramatic work, especially in the "new drama". Ivan Tobilevych's drama is close to the "new drama", and therefore it is important to study remarks in his works, from the view of their role and function. The article has systematized the remarks of the playwrighter by the location (inline, outside text, characters) and function (emotional, actions, address, descriptions, spatial). Typical for Tobilevych are remarks that describe houses of

Cossacks and wealthy farmers; less description can be found in the appearances of the houses, courtyards; and there are no landscape descriptions.

Key words: *drama, remark, classification and function of remarks, dramatic art, Ivan Tobilevych (Karpenko-Kary).*